

สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอน
ศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลาอัมมัดซากี มานามะ*
อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับ ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา และเพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในระดับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอำเภอเมือง จังหวัดยะลา

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์ คือ ผู้อำนวยการโรงเรียน และรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ จำนวน 8 คน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ตอบแบบสอบถาม คือ ครูสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จำนวน 185 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเฉลี่ยเลขคณิต ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าการทดสอบ (t-test) และค่าการทดสอบ (F-test)

ผลการวิจัยพบว่า (1) สภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ตามความเห็นของครูพบว่าโดยเฉลี่ยระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการวัดผลและประเมินผลอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง (2) ปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา พบว่า ปัญหาที่พบมากที่สุดคือ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้โดยขาดความร่วมมือกับผู้บริหาร และขาดการวิเคราะห์หลักสูตร

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย ควรเลือกหลักสูตรให้สอดคล้องกับหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 และความต้องการของชุมชนให้มากที่สุด ควรมีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนโดยการสร้างกิจกรรมกับนักเรียน จัดทำสื่อประกอบการเรียนการสอนและควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอกับการดำเนินการจัดการเรียนการสอน

คำสำคัญ: สภาพ, ปัญหา, การจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

* นักศึกษาปริญญาโท ภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

** Asst. Prof. Ph.D. (Education), อาจารย์แผนกวิชาครูศาสนาอิสลาม ภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Abstract

This research aimed at: (1) to study the states of learning and teaching Arabic in accordance with the Curriculum of Islamic Studies of 2003 in Islamic private schools in Muang District, Yala province (2) to explore the problems and possible solutions in Arabic learning and teaching provided in Islamic private schools.

The samples of this research were as follows: (1) Through the interview, 8 school principals to the 8 samples from school principals and Head of Academic Affairs were purposive randomized from 204 Islamic private schools in Muang District, Yala province (2) Through the questionnaires, 185 Arabic teachers in Islamic private schools in Muang District, Yala province were purposive randomized. The Statistics used for data Analysis were percentage, arithmetic mean, and standard deviation, t-test and F-test .

The results of the study were found as follows:

(1) States of learning and teaching Arabic in Islamic private schools according to teacher's opinions were at the moderate level, except the measurement and evaluation aspects were at the highest level; (2) Problems in learning and teaching Arabic in Islamic private schools in Muang District, Yala province were about the curriculum and its implementation which there were no active supported and evaluation from school administrators.

Regarding to possible solution. The curriculum utilization should be consistent with the Curriculum of Islamic Studies of 2003 and local needs. There should be teaching aids development through activities from which students could develop their own teaching aids. There should be budget for the teaching and learning.

Keywords: States, Problems, Learning and Teaching Arabic in Islamic Private Schools

บทนำ

อำเภอเมืองยะลาเป็นพื้นที่ที่มีประชากรเป็นจำนวนมากที่นับถือศาสนาอิสลามและนักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนใหญ่เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ผู้ปกครองเองส่งเสริมบุตรหลานให้เรียนทางด้านศาสนา ให้มีความรู้ทางด้านศาสนา โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนทางด้านศาสนาโดยใช้ภาษาอาหรับ นอกจากนี้ทุกโรงเรียนยังมีการเรียนการสอนภาษาอาหรับซึ่งเป็นวิชาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนวิชาศาสนาอื่นๆอีกด้วยและยังมีความสำคัญต่อการปฏิบัติศาสนกิจของมุสลิม เช่น การละหมาด การอ่านอัลกุรอาน การทักทาย การขอพร และอื่นๆ เป็นต้น (เกษตรชัย และหิ้มและคณะ, 2547: 4)

ปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ในปัจจุบันได้ใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 ส่วนใหญ่จะมีปัญหาอุปสรรคดังนี้ (เกษตรชัย และหิมีและคณะ, 2547: 170-173)

1. ผู้บริหารและผู้สอนขาดความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 อย่างแท้จริง
2. ผู้สอนไม่มีแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้สอนแบบบรรยายไม่มีกิจกรรมเสริม ไม่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
3. ไม่มีสื่อการเรียนการสอนภาษาอาหรับและหายาก เช่น แบบเรียน ห้องปฏิบัติการทางด้านภาษา
4. ผู้สอนส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ภาษาอาหรับ หรือใช้ภาษาอาหรับปนภาษาอื่นและไม่แปลด้วยภาษาของผู้เรียน
5. ผู้สอนไม่ได้จบทางภาษาอาหรับหรือเรียนภาษาอาหรับโดยตรง ขาดความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพครู ทำให้การสอนไม่มีคุณภาพ และไม่มีประสิทธิภาพ
6. ขาดการสนับสนุนงบประมาณและสิ่งบ่งชี้จำนวนจำกัด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับ ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา
2. ศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในระดับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

นิยามศัพท์เฉพาะ

ภาษาอาหรับ หมายถึงรายวิชาภาษาอาหรับที่ดำเนินการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ระดับชั้นอิมติดาอียะห์ มุตตาวัซซีเตาะห์ และชั้นชานาวียะห์

หลักสูตร หมายถึง หลักสูตรอิสลามศึกษาที่นำไปใช้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นแผนการจัดการเรียนการสอนที่โรงเรียนจัดขึ้น โดยสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจ และสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้

การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การบริหารหลักสูตร ซึ่งครอบคลุมการจัดทำแผนการสอน การสอน การวัดและการประเมินผล การสอนซ่อมเสริม การสอยซ่อม และกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการที่ดำเนินการจัดกิจกรรมหรือการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ความถนัด และความต้องการของผู้เรียนรวมถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะ กระบวนการคิด (เฉลิมพล และชัน, 2550: 7)

สื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์และเทคนิควิธีการต่างๆที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน ที่สอดคล้องกับเนื้อหาและมีความหลากหลาย

การวัดและประเมินผล หมายถึง การวัดและการประเมินกระบวนการเรียนการสอน เพื่อดูว่าผู้เรียน บรรลุตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหาของหลักสูตร

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม หมายถึง โรงเรียนเอกชนที่สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนแห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พุทธศักราช 2525 กระทรวงศึกษาธิการที่ปัจจุบันได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสามัญ มาตรา 15 (1) และ 15 (2) ที่เปิดทำการสอนวิชาศาสนาอิสลามและวิชาสามัญหรือวิชาชีพควบคู่กัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แบบการวิจัย

การวิจัยนี้เน้นการวิจัยแบบสำรวจ (Survey Research) มุ่งศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มตัวอย่างเครื่องมือในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

(1) ผู้บริหารโรงเรียน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 8 โรงเรียนจากจำนวนทั้งสิ้น 13 โรงเรียน คือ ผู้อำนวยการโรงเรียนและรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ได้กลุ่มตัวอย่าง 8 คน ซึ่งจะใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล

(2) ประชากรเป็นครูสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของเครจซ์และมอร์แกน (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2549, 51) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 185 คน ประชากรสำหรับการวิจัยเป็นครูสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวน 431 คน จาก 13 โรงเรียน มีรายละเอียดดังตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างของครูจำแนกตามโรงเรียนที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับที่	โรงเรียน	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
1	ครูโรงเรียนพัฒนาวิทยา	72	36
2	ครูโรงเรียนอาสาศุดดินวิทยา	40	19
3	ครูโรงเรียนตรังปิยะตูลาตัน	22	10
4	ครูโรงเรียนอิสลาฮียะฮ์	42	20
5	ครูโรงเรียนอุดมศาสตร์วิทยา	22	10
6	ครูโรงเรียนพัฒนาอิสลามวิทยา	32	15
7	ครูโรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ	80	38
8	ครูโรงเรียนสตรีอิสลามวิทยามูลนิธิ	43	20
9	ครูโรงเรียนดารุลอุโลมนิงบารู	18	8
10	ครูโรงเรียนอิสลาฮุดดินวิทยา	26	12
11	ครูโรงเรียนประทีปวิทยา	24	11
12	ครูโรงเรียนมุสลิมศึกษา	4	2
13	ครูโรงเรียนอิสลามประสานวิทย์	6	3
	รวม	431	204

ที่มา: ข้อมูลสถิติจำนวนบุคลากรที่สอนภาษาอาหรับในสถานศึกษาของแต่ละโรงเรียน 2550

2. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์กับผู้บริหารโรงเรียน คือ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ จำนวน 8 คน จาก 8 โรงเรียน ที่เกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับ ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอนและด้านการวัดผลและการประเมินผล พร้อมกับข้อเสนอแนะต่างๆในการแก้ปัญหา

2.2 แบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามที่ใช้กับครูที่สอนภาษาอาหรับมีทั้งหมด 3 ตอนตอนที่ 1 เกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบ ตอนที่ 2 แบบสอบถามแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอนและด้านการวัดผลและการประเมินผล และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะต่างๆ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์และให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข แล้วนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไข และให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบพิจารณาหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) คือพิจารณาข้อคำถามที่สร้างขึ้นว่ามีความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาสาระของเครื่องมือกับเนื้อหาสาระของสิ่งที่ต้องการศึกษา โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับลักษณะเฉพาะกลุ่มนั้น และคัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่มีค่าความตรง ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป โดยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนพิจารณาถึงความเห็นและให้คะแนน (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540: 116-117)

จากนั้นนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขครั้งสุดท้าย ไปทดลองใช้กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้นคว้า ซึ่งเป็นครูสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดยะลา จำนวน 30 คน และนำแบบสอบถามที่ทดลองใช้มาตรวจสอบให้คะแนนและหาความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540: 125-126) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ. 97 จากนั้นผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไขคุณภาพของเครื่องมืออีกครั้งเพื่อความสมบูรณ์จากข้อบกพร่องที่พบจากการตอบของกลุ่มตัวอย่างและจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยต่อไป

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ก. แบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ที่ได้จากแบบสัมภาษณ์โดยการสรุปประเด็นสำคัญตามกรอบแนวคิดการวิจัยตามแนวการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ส่วนข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบการจัดอันดับ (Rating Scale) ที่มีคะแนนช่วงคะแนนตั้งแต่ 1-5 คะแนน ได้ใช้โปรแกรม SPSS for WINDOWS วิเคราะห์หาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.00 - 1.49 หมายถึง ปฏิบัติน้อยที่สุด หรือคาดหวังอยู่ในระดับน้อยที่สุด

1.50 - 2.49 หมายถึง ปฏิบัติน้อย หรือคาดหวังอยู่ในระดับน้อย

2.50 – 3.49 หมายถึง ปฏิบัติปานกลาง หรือคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง

3.50 – 4.49 หมายถึง ปฏิบัติมาก หรือคาดหวังอยู่ในระดับมาก

4.50 – 5.00 หมายถึง ปฏิบัติมากที่สุด หรือคาดหวังอยู่ในระดับมากที่สุด

สรุปผลการวิจัย

สภาพการดำเนินการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีรายละเอียดดังตาราง 2

ตาราง 2 สภาพการดำเนินการเรียนการสอนภาษาอาหรับแบ่งเป็นรายด้าน

สภาพการดำเนินการ เรียนการสอนภาษา อาหรับ	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มากที่สุด	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่า เบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)
ด้านหลักสูตรและการนำ หลักสูตรไปใช้	3 (1.6)	22 (11.9)	127 (68.6)	31 (16.8)	2 (1.1)	3.03	0.62
ด้านการจัดการเรียนการ สอน	0.0 (-)	13 (7.0)	80 (43.2)	82 (44.3)	10 (5.4)	3.48	0.70
ด้านสื่อการเรียนการสอน	0.0 (-)	47 (25.4)	95 (51.4)	37 (20.0)	6 (3.2)	3.01	0.76
ด้านการวัดและประเมินผล	0.0 (-)	15 (8.1)	65 (35.1)	93 (50.3)	12 (6.5)	3.55	0.73
ภาพรวมสภาพการจัดการ เรียนการสอนภาษาอาหรับ	0.0 (-)	11 (5.9)	93 (50.3)	75 (40.5)	6 (3.2)	3.41	0.65

1. สภาพการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.1 สภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ตามความเห็นของครูสอนภาษาอาหรับ เป็นรายชื่อทั้ง 5 ด้าน ดังนี้

1.1.1 ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ครูสอนภาษาอาหรับเห็นว่า สภาพการดำเนินการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางและระดับมาก (ตามตาราง 2)

1.1.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน ครูสอนภาษาอาหรับเห็นว่า สภาพดำเนินการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากและปานกลาง (ตามตาราง 2)

1.1.3 ด้านสื่อการเรียนการสอน ครูสอนภาษาอาหรับเห็นว่า สภาพการดำเนินการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมาก ระดับปานกลางและน้อย (ตามตาราง 2)

1.1.4 ด้านการวัดผลและการประเมินผล ครูสอนภาษาอาหรับเห็นว่า สภาพการดำเนินการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากและระดับปานกลาง (ตามตาราง 2)

1.2. สภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ตามความเห็นของผู้บริหารเป็นรายข้อทั้ง 4 ด้านดังนี้

1.2.1 ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ โรงเรียนส่วนใหญ่หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 มาเป็นแนวทางในจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ผู้อำนวยการสถานศึกษาส่วนใหญ่มีความเข้าใจ และครูก็มีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรของสถานศึกษา มีการวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อนำหลักสูตรไปใช้ แต่ผู้อำนวยการบางท่านยังมีความคิดเห็นว่าครูสอนภาษาอาหรับบางท่านยังขาดการปฏิบัติตรงตามหลักสูตร เช่น พูดภาษาอาหรับไม่คล่องไม่ชัด

เงินและไม่ได้จบการศึกษาด้านภาษาอาหรับโดยตรงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการอบรมด้านภาษาอาหรับและส่งเสริมการศึกษาศึกษาเฉพาะภาษาอาหรับ

1.2.2 ด้านการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมแล้วมีความสอดคล้องกับหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 ที่สถานศึกษากำหนด ผู้อำนวยการส่วนใหญ่ยังมีความคิดเห็นว่าครูไม่ได้ทำแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้อำนวยการบางท่านยังยอมรับว่าไม่มีเวลาที่จะติดตามและนิเทศผู้สอน ผู้อำนวยการบางท่านยังมีความคิดเห็นว่าควรที่จะต้องมีการปรับปรุงเนื้อหาสาระที่ยาก เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพผู้เรียนเพราะสภาพนักเรียนในปัจจุบันพื้นฐานด้านภาษาอ่อนมาก

1.2.3 ด้านสื่อการเรียนการสอน ทางโรงเรียนไม่มีสื่อการเรียนการสอนภาษาอาหรับนอกจากหนังสือเรียนเท่านั้น แต่ผู้บริหารยังมีความคิดเห็นว่า สื่อภาษาอาหรับหาซื้อได้ยาก แต่บางครั้งจะมีก็เพียง เทป ซีดี แผนภูมิ ฯลฯ ที่ได้มาจากต่างประเทศ ครูบางคนจะร่วมมือกับนักเรียนในการผลิตสื่อ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรให้มากที่สุด

1.2.4 ด้านการวัดผลและประเมินผลผู้อำนวยการส่วนใหญ่โรงเรียนได้ให้ความเห็นว่าโรงเรียนมีการวัดผลและประเมินผลเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยมีการประชุมชี้แจงและจัดอบรมร่วมกับผู้สอน แนะนำให้มีการกำหนดแนวทางเดียวกัน โรงเรียนได้มอบหมายให้ฝ่ายวัดผลและประเมินผลรับผิดชอบโดยตรงในการติดตาม และจุดมุ่งหมายของการวัดผลก็คือ เพื่อวัดระดับความรู้ของนักเรียนความเข้าใจของนักเรียนโรงเรียนส่วนใหญ่มีการวัดผลและประเมิน ผลโดยใช้เครื่องมือที่โรงเรียนกำหนด

2. ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไข การจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ตามความเห็นของครู ทั้ง 4 ด้านที่

เกี่ยวกับ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอนและด้านการวัดผลและประเมินผล มีดังนี้เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ปรากฏผลดังนี้

2.1 ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่า ปัญหาที่พบมากที่สุดคือ การไม่เข้าใจในเนื้อหาสาระของหลักสูตรของครูสอนภาษาอาหรับ ขาดการอบรมและการนิเทศของผู้เกี่ยวข้อง รองลงมา คือด้านความรู้ของผู้สอนที่จบการศึกษาสาขาวิชาเอกอื่นๆไม่ใช้ภาษาอาหรับ

ส่วนแนวทางแก้ไขมีข้อเสนอมากที่สุดคือจัดการอบรมสร้างความเข้าใจให้กับครูผู้สอนในด้านหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 มากที่สุด รองลงมาคือ สรรหาครูที่จบการศึกษาด้านภาษาอาหรับโดยเฉพาะหรือจัดการอบรมเกี่ยวกับการสอนภาษาอาหรับแก่ครูผู้สอนภาษาอาหรับ

2.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ปัญหาที่พบมากที่สุดคือ ปัญหาเกี่ยวกับเวลาเรียนไม่พอ การแบ่งเวลาเรียนในแต่ละคาบมีน้อย โดยมีการจัดตารางเรียนไม่เน้นด้านภาษาอาหรับและครูผู้สอน โดยส่วนใหญ่จะบูรณาการด้านการเรียนการสอนแบบให้ทุกวิชาการสอนให้ได้เท่าๆกัน ในขณะที่เดียวกันสภาพปัญหาของเด็กอ่อนมาก โดยเฉพาะพื้นฐานของนักเรียนรวมทั้งมีความรู้ตาดิกา (TADIKA) ต่างกัน ทำให้มีปัญหาในการสอนของครูในการรับรู้ของนักเรียน

ส่วนแนวทางแก้ไขมีข้อเสนอมากที่สุดคือ ควรเพิ่มคาบเวลาเรียนภาษาอาหรับและครูต้องมีแผนจัดการเรียนรู้โดยครูเองต้องใช้เทคนิคในการสอนและวิธีการที่หลากหลาย ปรับพื้นฐานในด้านการเรียนการสอนใหม่เพื่อให้เด็กได้มีพื้นฐานที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

2.3 ด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า ปัญหาที่พบมากที่สุดคือโรงเรียนไม่มีสื่อการเรียนการสอน ครูจะทำการสอนตามแบบเดิม โดยใช้เทคนิคการบรรยายและให้นักเรียนอ่าน ขาดทักษะในการผลิตสื่อและสื่อภาษาอาหรับมีน้อยและหาซื้อได้ยาก

ส่วนแนวทางการแก้ไขที่พบมากที่สุดคือ ควรจัดหาและผลิตสื่อเอง โรงเรียนควรตั้งผู้รับผิดชอบในการจัดหาสื่อหรือส่งเสริมให้นักเรียนผลิตสื่อ โดยผู้รับผิดชอบต้องเพิ่มงบประมาณในการจัดทำสื่อการเรียนการสอนให้มากขึ้น

3.4 ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ปัญหาที่พบมากที่สุดคือครูใช้วิธีการวัดผลและประเมินผลแบบเดิมๆ โดยไม่มีการประเมินตามสภาพจริงไม่มีเกณฑ์ที่แน่นอนและไม่มีการสรุปผล เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เสนอมากที่สุดคือ สมควรที่จะต้องมีการประเมินตามสภาพความเป็นจริง โดยจะต้องเน้นการปฏิบัติจริง จัดรูปแบบและเวลาการประเมินให้ชัดเจนและชี้แจงให้นักเรียนและผู้ปกครองรับทราบ

การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอนและด้านการวัดผลและการประเมินผล มีประเด็นและที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

ระดับสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ตามความเห็นของครูภาษาอาหรับพบว่าในภาพรวม และรายด้านมีการดำเนินการอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับผลการวิจัยของอับดุลรอหม การิอูมา (2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ปัญหาการสอน

ภาษาอังกฤษของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในจังหวัดปัตตานี พบว่า ความเห็นของครูเกี่ยวกับปัญหาการสอนใน 4 ด้าน มีความเห็นสอดคล้องกันว่าปัญหาการสอนภาษาอังกฤษ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางและสอดคล้องกับผลการวิจัยของเฉลิมพล และชัน (2550) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตภาคกลาง ตามความเห็นของครู พบว่า ในภาพรวมและรายด้านมีการดำเนินการอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการวิจัยที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะว่า ครูสอนภาษาอาหรับยังขาดความรู้ ความเข้าใจในด้านหลักการสอนเช่น ครูไม่ทำแผนการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนไม่ได้จบการศึกษาทางด้านภาษาอาหรับ จึงทำให้สภาพการดำเนินการเรียนการสอนภาษาอาหรับอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นครูทุกคนที่สอนภาษาอาหรับได้แสดงความคิดเห็นว่า ควรมีการจัดอบรม การประชุมสัมมนา ศึกษาดูงาน ซึ่งสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารส่วนหนึ่งว่า ครูสอนภาษาอาหรับบางท่านยังติดอยู่กับภาพลักษณ์ของการสอนแบบเก่าๆ ไม่มีการพัฒนาและเอาวิธีการสอนแบบใหม่ๆ เข้ามาใช้เช่นในเรื่องของเทคโนโลยีที่สามารถปรับใช้กับการเรียนการสอนภาษาอาหรับได้

ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่พบมากที่สุดคือโรงเรียนจะมีการปรับปรุงหลักสูตรบ่อยและไม่แน่นอนไม่ต่อเนื่องและการไม่มีส่วนร่วมของผู้บริหารในการปรับปรุงหลักสูตรและไม่มีการนิเทศของผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังที่ นาวาลย์ ปานากาแข็ง (2544) และนุญด ชูบุญ (2539) ได้เสนอความเห็นสอดคล้องกันว่า หลักสูตรที่ดีนั้นจะต้องเป็นหลักสูตรที่มีความเหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น มีการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม สามารถปรับเข้ากับความต้องการของท้องถิ่นได้และที่สำคัญจะต้องสามารถสร้างคนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ

ด้านการจัดการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่พบมากที่สุดคือ การจัดตารางสอนใช้เวลาน้อยที่สำหรับทำความเข้าใจในบทเรียนและในคาบเวลาเรียนแบ่งมากเกินไป ผลของการวิจัยที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีการจัดการเรียนการสอนควบคู่ทั้งด้านการสอนวิชาศาสนาและวิชาสามัญ จำเป็นต้องลดเวลาเรียนในแต่ละคาบและจะต้องเพิ่มคาบคาบเรียนในการเรียนสอนให้มากขึ้น จึงมีปัญหาในการที่จะทำความเข้าใจและดำเนินการเรียนการสอนให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้กำหนดในแผนการเรียนของหลักสูตรอิสลามศึกษา 2546 ในการแก้ปัญหาดังกล่าวผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้แนวทางว่า จะต้องเพิ่มเวลาเรียนของภาษาอาหรับให้มากและจัดกิจกรรมนอกเวลาเรียนให้มากกว่าเดิม

ด้านสื่อการเรียนการสอน ผลของการวิจัยพบว่า ด้านการเรียนการสอนภาษาอาหรับไม่มีสื่อการเรียนหาซื้อได้ยาก ถ้าจำเป็นต้องใช้ก็ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ ผู้บริหารเองก็ไม่ได้จัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอนและครูสอนภาษาอาหรับเอง ไม่มีแนวคิดความหลากหลายในการที่จัดผลิตสื่อเอง โดยไม่มีเวลาที่จะดำเนินการดังกล่าว สอดคล้องกับอับดุลรอหม การิอูมา (2542: 72) ที่ได้วิจัยในเรื่อง ปัญหาการสอนภาษาอังกฤษครูโรงเรียนประถมปีที่ 1 ในจังหวัดปัตตานีว่า โรงเรียนประถมศึกษาจำนวนมาก และขาดงบประมาณในการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอนและเฉลิมพล และชัน (2550: 120) ได้ทำการวิจัย พบว่า สื่อมีน้อยไม่หลากหลายขาดความทันสมัยครูอิสลามศึกษายังไม่เข้าใจมากพอเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนกล่าวคือครูอิสลามศึกษารู้จักประเภทสื่อนำมาใช้อย่างจำกัด การไม่มีการพัฒนาของครูสอนภาษาอาหรับในการจัดทำสื่อ เพื่อที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนและสำหรับแนวทางการแก้ไขผู้ตอบแบบสอบถามให้แนวทางไว้ว่า อยากให้

ทางโรงเรียนให้ความสะดวกในเรื่องของการเบิกเงินในการจัดซื้อสื่อควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอกับความต้องการในการดำเนินการในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนเกิดการพัฒนาและเข้าใจมากขึ้น

ด้านการวัดผลและการประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า การวัดผลและการประเมินผลครูสอนภาษาอาหรับใช้แบบเก่าคือการไม่มีที่จะบอกถึงตัวบ่งชี้ในความจริงของนักเรียนได้ครูไม่มีแนวคิดที่จะมีการประเมินแบบใหม่ส่วนมากจะใช้แบบสอบในกระดาษข้อสอบหรือการอธิบายหน้าชั้นเรียนเท่านั้น แต่ในการวัดผลประเมินผลครูที่สอนส่วนใหญ่จะใช้วิธีการแบบง่าย ๆ และเพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างง่าย ๆ รวดเร็ว ในขณะเดียวกันรูปแบบหรือเครื่องมือการวัดไม่มีการตรวจสอบ โดยผู้ที่เกี่ยวข้องทางที่ดีที่สุดคือ ครูจึงควรทราบถึงลักษณะแบบทดสอบที่ดี จึงจะสามารถสร้างข้อสอบและให้ประโยชน์จากการสอบได้เต็มที่ในการแก้ไขปัญหาการดังกล่าวควรใช้วิธีการวัดและประเมินผลตามสภาพความเป็นจริง โดยใช้วิธีการสังเกตให้มากที่สุดตรงลงมาวิธีการสอบถามและการสัมภาษณ์ครูสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ควรมีการช่วยเหลือผู้เรียนที่ไม่เข้าใจเนื้อหาภาษาอาหรับโดยใช้การสอนซ่อมเสริม (เกษรชัย และหิมาและเพื่อน, 2547: 79).

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัย

จากผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นสามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้ดังนี้

- 1.1. ครูสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวนมากไม่ได้จบการศึกษาทางด้านภาษาอาหรับโดยตรงดังนั้นควรที่จะต้องมีจัดอบรมหรือศึกษาทางด้านภาษาอาหรับ
- 1.2. ครูสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ไม่มีแผนการเรียนรู้นในการสอนผู้บริหารควรให้ความสำคัญและติดตามเพื่อให้ครูมีแผนการเรียนรู้นในการสอนภาษาอาหรับ
- 1.3. ควรให้จัดเวลาตารางเรียนให้กับการเรียนการสอนภาษาอาหรับให้เพิ่มขึ้น
- 1.4. ผู้บริหารควรจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1. ควรมีการศึกษาค้นคว้าในเรื่องเดียวกันนี้ในพื้นที่เขตอื่นแล้วนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบเพื่อใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนของครูสอนภาษาอาหรับ
- 2.2. ศึกษาวิจัยเทคนิคการสอนภาษาอาหรับที่เหมาะสมกับนักเรียนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 2.3. ศึกษาวิจัยหลักสูตรระยะสั้นสำหรับพัฒนาครูภาษาอาหรับที่ไม่ตรงวุฒิ

บรรณานุกรม

หนังสือ

- Abd al-Rahman al-Khalawi. 1979. *al-Tarbiah al-Islāmiah wa al-Asālibihā*, Dimashq. Dār al-Fikr.
- Kuathar Husen. 2004. *Ittijāhāt Hadīthah fī al-Manāhij wa al-Ṭuruq al-Tadrīs. al-Qāhirah: al-^cAlam al-Kutub*
- เกษตรชัย และหีมและคณะ. 2547. การศึกษารูปแบบการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา.
- เกษตรชัย และหีม. 2547. การวัดและประเมินผลทางการศึกษา. ปัตตานี. มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
- จำนง แสงอำไพ. 2542. ปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) เขตการศึกษา 2 และเขตการศึกษา 3 วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. 2546. หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546. กลุ่มสาระภาษาอาหรับ
- เฉลิมพล และชั้น. 2550. สภาพและปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เชิงเชาว์. ม.ป.ป. การสำรวจปัญหาการเรียนการสอนภาษาไทยในโรงเรียนเอกชนสอน ศาสนาอิสลาม ในจังหวัด ชายแดนภาคใต้. ปัตตานี. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ดรรชนี นินนาทโยthin. 2544. สภาพการเรียนการสอนกลุ่มทักษะคณิตศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่1-6 ในกลุ่มโรงเรียนสันทราย สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. 2529. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: วี.อินเตอร์ พรินท์.
- นักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย. สมาคม. 1998. พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย. อัลมาดีนะห์ อัลมุเนาวาเอเราะห์ ศูนย์กษัตริย์ฟาฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.
- นาวาลย์ ปานากาแข็ง. 2544. คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มูลค่าและสุวิทย์ มูลค่า. 2544. การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. กรุงเทพฯ: ภาพการพิมพ์.

วิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ม.ป.ป. **ประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรภาษาอังกฤษพุทธศักราช 2539.** กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

หะยีมะสาและ. 2540. **ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)ของครูสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัด ปัตตานี.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการประถมศึกษา.

อับดุลรอแม การิอูมา. 2542. **ปัญหาการสอนภาษาอังกฤษของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในจังหวัดปัตตานี.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการประถมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อารีย์ วชิรวาغر. 2542. **การวัดและประเมินผลการเรียน.** ธนบุรี: สถาบันราชภัฏธนบุรี.

อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต. 2546. **ประวัติการศึกษาอิสลาม.** ปัตตานี. แผนกวิชาครุศาสตร์อิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

อัมมัด ชาฮาดะฮ์. ม.ป.ป. **ศึกษาศาสตร์และกระบวนการเรียนการสอนอิสลามศึกษา.** ม.ป.ท.

บุคลากรกรม

นาซอเฟห์ หะยีเวะยา. 2551. **ผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศาสนวิทยา (ผู้ให้สัมภาษณ์)** 26 เมษายน 2551

นิฟาริด หะยีนิมะ . 2551. **ผู้อำนวยการโรงเรียนดาร์ลุโลมนิงบารู (ผู้ให้สัมภาษณ์)** 8 เมษายน 2551.

เซะ มะตีไม่. 2551. **ผู้อำนวยการโรงเรียนอาสาลุดดินวิทยา (ผู้ให้สัมภาษณ์)** 10 เมษายน 2551.

มะสบรี ฮาริ. 2551. **ผู้อำนวยการโรงเรียนพัฒนาอิสลามวิทยา (ผู้ให้สัมภาษณ์)** 12 เมษายน 2551.

หามะ สะอิ. 2551. **รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการโรงเรียนมุสลิมศึกษา (ผู้ให้สัมภาษณ์)** 13 เมษายน 2551.

หามะซูดิง มามะ. 2551. **รองผู้อำนวยการโรงเรียนพัฒนาวิทยา (ผู้ให้สัมภาษณ์)** 5 เมษายน 2551.

ซาการียา กิไร. 2551. **รองผู้อำนวยการโรงเรียนประสานวิทย (ผู้ให้สัมภาษณ์)** 16 เมษายน 2551.

อารีฟ ดาตุ. 2551. **ผู้อำนวยการโรงเรียนตาร์เบียตุลวาตัน (ผู้ให้สัมภาษณ์)** 15 เมษายน 2551.